

PROMJENE U SOCIJALNO-EKONOMSKOJ STRUKTURI STANOVNIŠTVA OPĆINE CRIKVENICE KAO POKAZATELJ DRUŠTVENO-GOSPODARSKE I NASEOBENE PREOBRAZBE KRAJA*

JADRANKA PETRAŠ

UDK 911.3:325.11 (497.1)

Uvod

Značenje stanovništva u složenom procesu društveno-gospodarskog razvitka nekog područja je mnogostruko. Stanovništvo je jedan od najvažnijih činilaca tog razvitka, a najnoviji procesi i promjene u demografskoj strukturi potvrđuju međuzavisnost s društveno-gospodarskim razvojem određenog prostora. Analizom promjena ekonomsko-socijalne strukture općine Crikvenice utvrđeni su stanje i promjene u dosadašnjem razvitku te ocijenjen smisao dosegnutog stupnja razvijenosti u usporedbi s Kvarnerom, Sjevernim Hrvatskim primorjem i SR Hrvatskom. Općina Crikvenica je jedna od četrnaest općina Sjevernog Hrvatskog primorja. Ubraja se u općine prikvarnerskog pojasa pored općina Opatije, Rijeke i Senja. Od ukupnog republičkog teritorija 56 538 km², na općinu Crikvenicu otpada 440 km² ili 0,77 %. Od ukupnog stanovništva SR Hrvatske 1981. godine na nju otpada 0,39 % stanovnika. Kao administrativno teritorijalna cjelina, općina Crikvenica obuhvaća 11 katastarskih općina s 99 naselja. To je izrazito izdvojena geografska cjelina istočnog Kvarnerskog primorja koja na sjeverozapadu obuhvaća prostor omeđen Bakarskom dragom i strmim jednostavnim padinama iza Ledenica na jugoistoku. Vremenski okvir unutar kojeg je istraživana najavljena problematika je razdoblje od 1948. do 1981. godine.

Dobra struktura kao determinanta obujma aktivnog i kretanja ukupnog stanovništva

Okvirni uvid u aktivnost određene populacije i njeno potencijalno učestvovanje u radnoj snazi daje nam dobni sastav stanovništva, odnosno njegov radni kontingent. Struktura po dobi uvrštava općinu Crikvenicu u društveno-ekonomski razvi-

jenije prostore. Udio srednje dobne grupe 20—59 godina u razdoblju 1948—1981. godine je konstantan i kreće se oko 54,1 %, a jače su prisutne razlike u dobnim grupama »mladih« i »starih«

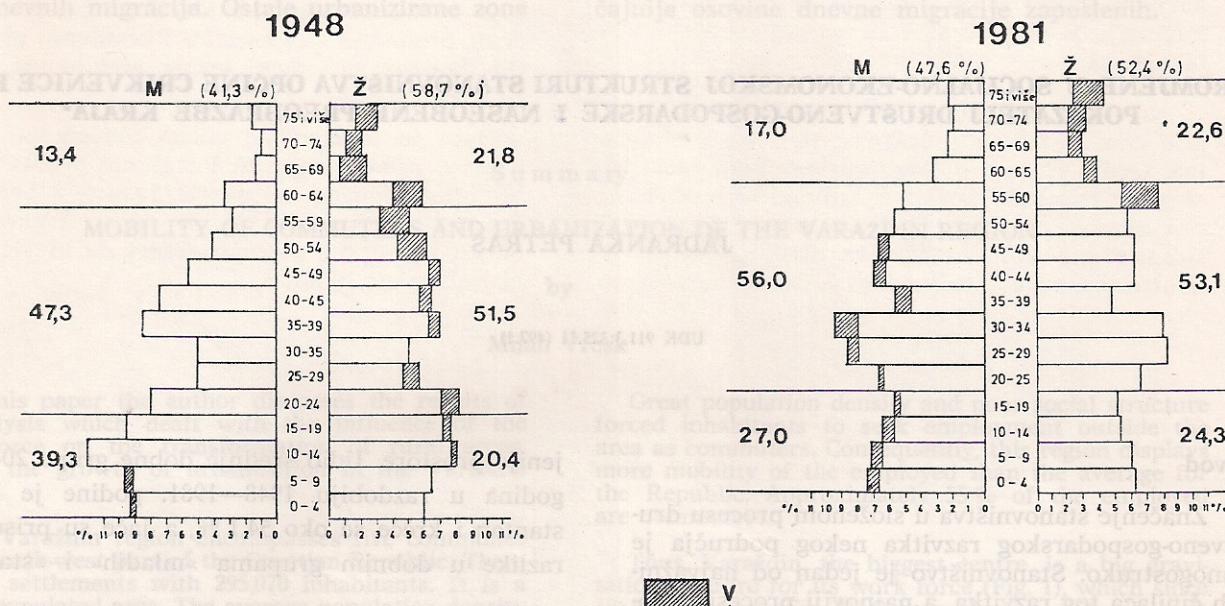
Sl. 1. Pregledna karta općine Crikvenice s katastarskim općinama.

Fig. 1. Map presenting the Crikvenica Commune with its land registry divisions.

* U ovom su radu iznjeti neki rezultati analize koja se radi u okviru znanstvenog potprojekta »Geografski aspekti urbanizacije SR Hrvatske« u Geografskom odjelu PMF-a po srednjoročnom programu znanstvenoistraživačkog rada 1986—1990. SIZ-a znastnosti SR Hrvatske.

(sl. 2). Udio »mladih« kreće se oko 30,9 %, a udio »starih« oko 14,9 %. Proporcija starog stanovništva već 1961. godine prelazi granicu 15 % i ova populacija dobiva atribut »populacije u dubokoj starosti«. Dinamika analitičkih pokazatelja ukazuje

na brzinu promjena u dobnoj strukturi i razinu negativne tendencije starenja stanovništva. U razdoblju 1948—1981. godine prosječna starost povećana je 14,3 %, a koeficijent starosti (udio starih »60 i više«) za 27,5 % ili po prosječnoj godišnjoj

Sl. 2. Dobro-spolna struktura stanovništva 1948. i 1981. (m — muškarci, ž — žene, v — višak ženskog odnosno muškog stanovništva).

Fig. 2. Age — sex structure of the population in 1948 and 1981 (M — men; Ž — women; V — surplus of female or male inhabitants).

stopi od 0,82 % (sl. 3). Došlo je do demografske konstrikcije, smanjena je reproduktivna osnova (kako biološka tako i proizvodna), a povećana proporcija starih dobnih skupina.

Promjene socijalno-ekonomske strukture

Struktura privrede, dosegnuti stupanj razvijenosti i trend budućeg razvoja nekog područja

dolazi izravno do izražaja preko socijalno-ekonomske strukture. Ona je osnovna spona između socijalno-geografskog preobražaja i preobražaja strukture stanovništva prema ekonomskim obilježjima. Na formiranje granica obujma aktivnog stanovništva djeluju gotovo sve demografske komponente, natalitet, mortalitet, prirodni priraštaj i migracije.

Tab. 1. Radni i aktivni kontingent stanovništva općine Crikvenice, te apsolutni i relativni pokazatelji promjene 1953—1981.¹⁾

Stanovništvo	Godina				promjena 1981/1953			
	1953*	1961	1971	1981	Ukupna Broj	%	prosječno Broj (R)	godišnje % (r)
Ukupno	16 201	15 523	16 873	17 837	+1 636	+10,1	+58	+0,34
U radnoj dobi**	10 138	9 580	11 351	11 301	+1 163	+11,5	+41	+0,38
Aktivno	5 691	5 153	5 708	6 415	+ 724	-15,5	+26	+0,42

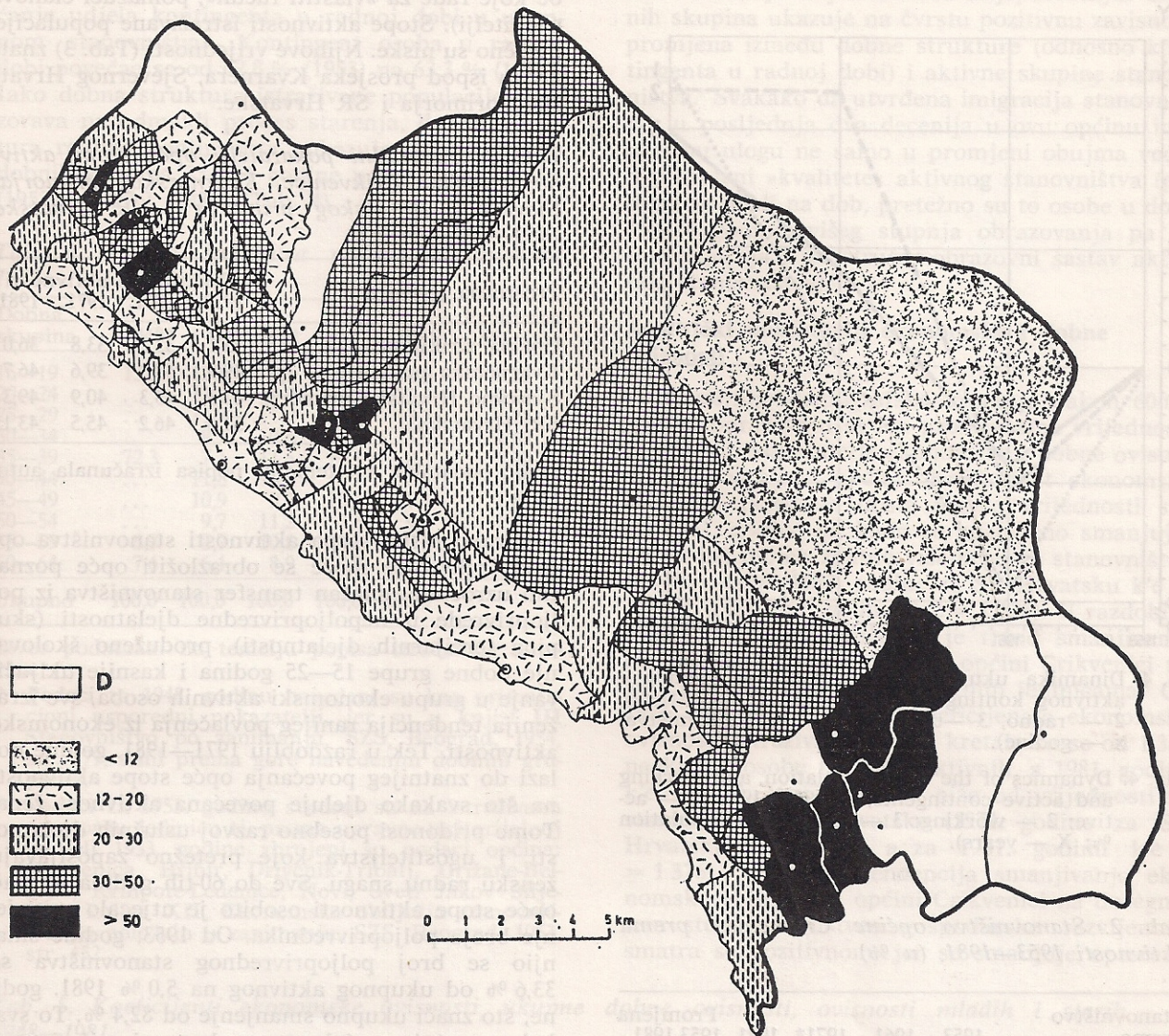
Izvor podataka: popisi stanovništva

* Podaci za 1953. godinu odnose se na današnju administrativnu teritoriju općine. Kako su na promatranom prostoru 1953. godine egzistirale 7 općina i to: Bribir, Crikvenica, Drivenik, Tribalj, Grižane-Belgrad, Krmpote-Ledenice, Novi, Sveti Jakov Šiljevica, vrijednosti su zbrojene.

** Radi jednostavnosti ovdje je radni kontingent drugačije definiran tj. i za žene je uzeta radna dob od 15—64 godine (što je čest slučaj u literaturi).

1. Zbog nedostatka popisnih podataka za 1948. godinu nije moguće utvrditi kvantitativne promjene aktivnog stanovništva. Podaci iz popisa 1948. godine nisu usporedivi s podacima kasnijih popisa, jer je ukupno žensko stanovništvo u poljoprivredi starije

od 14 godina smatrano aktivnim, a podatke za radnu dob i aktivno stanovništvo nije moguće očistiti jer skupni podaci strukturnih obilježja nisu dani na razini naselja.

Sl. 3. Koeficijent starosti stanovništva naselja općine Crikvenice 1981. (% stanovništva s 60 i više godina, D — depopulacija 100 %).

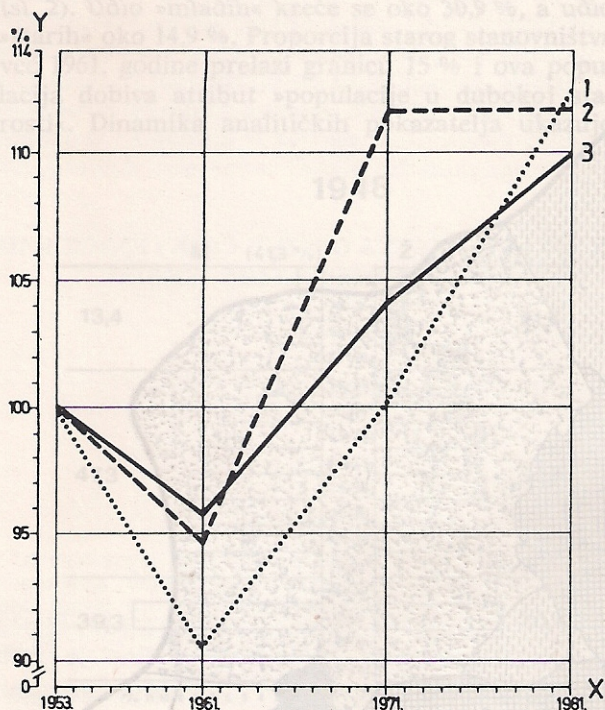
Fig. 3. Population age coefficient in the settlements of the Crikvenica Commune in 1981 (% in inhabitants aged 60 or more; D — 100 % depopulation).

U razdoblju 1948—1981. godine u općini Crikvenici snižavanje stope nataliteta, povećanje stope mortaliteta, odmakli proces starenja te pozitivna migracijska bilanca (osobito nakon 70-tih godina) bitno pridonosi pomlađivanju radnog kontingenta i povećanju obujma aktivnog stanovništva. Promjenu strukture stanovništva istraživane općine prema ekonomskoj aktivnosti, te promjenu obujma i nekih strukturnih obilježja aktivnog stanovništva dobro pokazuje tabela 1.

U posljednjem dvadesetgodišnjem razdoblju usporedo s povećanjem ukupnog broja stanovnika po stopi $r = 0,34$ % povećao se i broj ekonomski aktivnog stanovništva i to po nešto višoj stopi $r = 0,42$ %. To upućuje na zaključak da pored grupe ostalih činilaca na formiranje obujma radne

snage bitno djeluje imigraciona komponenta kao posljedica prostorne pokretljivosti stanovništva ovog područja (sl. 4).

Nakon razdoblja smanjenja obujma aktivnog stanovništva do 1961. godine, zbog opće poznatih razloga (iseljavanje u inozemstvo, međuopćinsko preseljavanje, razmjerno jak transfer stanovništva iz poljoprivrede u nepoljoprivredne djelatnosti, tendencija produženog školovanja i kasnije uključivanje u ekonomsku aktivnost) slijedi razdoblje povećanja obujma aktivnog stanovništva. Unatoč stalnom apsolutnom povećanju poslije 60-tih godina, udio aktivnog u ukupnom stanovništvu nije se mnogo promijenio tek za 0,9 % tj. od 35,1 % u 1953. godini na 36,0 % 1981. godine.

Sl. 4. Dinamika ukupnog stanovništva te radnog i aktivnog kontingenta 1953—1981. (1 — aktivno, 2 — radno, 3 — ukupno, y — % stanovništva, x — godine).

Fig. 4. Dynamics of the total population, and working and active contingents, in 1953—1981 (1 — active; 2 — working; 3 — total; Y — population %; X — years).

Tab. 2. Stanovništvo općine Crikvenice prema aktivnosti 1953—1981. (u %)

Stanovništvo prema aktivnosti	1953 %	1961 %	1971* %	1981 %	Promjena 1953-1981 ± %
Aktivno	35,1	33,2	33,8	36,0	+12,7
Osobe s osobnim prihodima	11,7	13,2	19,3	19,9	+86,9
Udržavano	53,2	53,6	46,9	44,1	-8,6
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	+10,1

Izvor podataka: popisi stanovništva

* Za 1971. i 1981. godinu u aktivno stanovništvo uključene su i osobe na radu u inozemstvu.

Apsolutno i relativno smanjio se broj izdržanih osoba, a znatno se povećao broj osoba s osobnim prihodima čak za 86,9 %.

Gotovo udvostručeni broj osoba s osobnim prihodima može se obrazložiti činjenicom da u istraživanoj populaciji upravo u posljednja dva desetljeća usporedo s razvojem tercijarnih djelatnosti i uključivanja u turizam raste broj osoba koje obavljaju zanimanje, ali nisu u radnom odnosu (aktivni u zanatstvu, trgovini, ugostiteljstvu, oso-

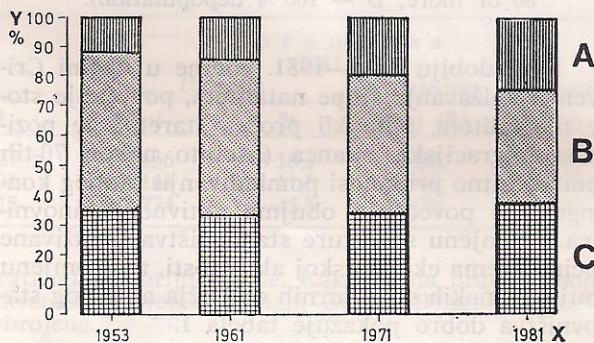
be koje rade za »vlastiti račun«, pomažući članovi u obitelji). Stope aktivnosti istraživane populacije prilično su niske. Njihove vrijednosti (Tab. 3) znatno su ispod prosjeka Kvarnera, Sjevernog Hrvatskog primorja i SR Hrvatske.

Tab. 3. Usporedni pokazatelji opće stope aktivnosti općine Crikvenice, Kvarnerskog primorja, Sjevernog Hrvatskog primorja i SR Hrvatske 1953—1981. (u %)

Prostorna jedinica	Opće stope aktivnosti			
	1953.	1961.	1971.	1981.
Općina Crikvenica	35,1	33,2	33,8	36,0
Kvarnersko primorje	49,9	43,3	39,6	46,7
Sjeverno Hrvatsko primorje	47,3	43,3	40,9	49,3
SR Hrvatska	51,5	46,2	45,5	43,1

Izvor podataka: na temelju popisa izračunala autorica.

Ovako niska stopa aktivnosti stanovništva općine Crikvenice može se obrazložiti opće poznatim uzrocima: snažan transfer stanovništva iz poljoprivrede u nepoljoprivredne djelatnosti (skupina tercijarnih djelatnosti), produženo školovanje i uključivanje u grupu ekonomski aktivnih osoba, sve izraženija tendencija ranijeg povlačenja iz ekonomske aktivnosti. Tek u razdoblju 1971—1981. godine dolazi do znatnijeg povećanja opće stope aktivnosti na što svakako djeluje povećana aktivnost žena. Tome pridonosi posebno razvoj uslužnih djelatnosti i ugostiteljstva koje pretežno zapošljavaju žensku radnu snagu. Sve do 60-tih godina na pad opće stope aktivnosti osobito je utjecalo smanjenje broja poljoprivrednika. Od 1953. godine smanjio se broj poljoprivrednog stanovništva sa 33,6 % od ukupnog aktivnog na 5,0 % 1981. godine, što znači ukupno smanjenje od 82,4 %. To svakako upućuje na jak proces deagrarizacije i transfer aktivnog stanovništva u sekundarne i tercijarne djelatnosti. U intervalu 1971—1981. godine

Sl. 5. Stanovništvo općine Crikvenice prema aktivnosti (y) 1953—1981. (u %), A — s osobnim prihodima; B — održavano; C — aktivno.

Fig. 5. Population of the Crikvenica Commune according to activity (Y) in 1953—1981 (in %); A — self-supporting; B — dependent; C — active.

povećanju opće stope aktivnosti pridonosi povećanje udjela kontingenta u radnoj dobi u ukupnom stanovništvu. Kontingent osoba u radnoj dobi povećao se od 62,8 % (1953) na 63,3 % (1981). Iako dobnna struktura istraživane populacije upozorava na odmakli proces starenja, dobnna struktura radnog kontingenta pokazuje da se je udio dobnih skupina 25—34 godine povećao od 20,9 % (1953) na 27,2 (1981) (Tab. 4).

Tab. 4. Dobna struktura radnog kontingenta 1948—1981. (u %)

Dobna skupina	1948*	1953**	1961	1971	1981	Promjena 1981/1953
15—19	13,4	12,6	9,1	12,6	8,6	0,75
20—24	...	12,2	10,9	14,2	10,4	0,95
25—29	...	11,8	11,2	8,1	13,3	1,25
30—34	...	9,1	10,6	10,3	13,9	1,69
35—39	72,3	7,1	11,6	10,3	8,3	1,30
40—44	...	11,8	6,0	9,5	10,3	0,96
45—49	...	10,9	9,7	10,4	10,1	1,03
50—54	...	9,7	11,2	5,6	9,3	1,06
55—59	6,7	8,7	10,8	9,1	10,3	1,32
60—64	7,6	6,1	8,9	9,9	5,5	1,00
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Izvor podataka: na temelju popisa izračunala autorica.

* Podaci za 1948. godinu navedeni su kao orijentacioni usporedni pokazatelji, jer su u knjizi III Stanovništvo po zanimanju, SZS, Beograd, 1954, str. 179, dani prema gore navedenim dobnim grupama.

** Podaci za 1953. godinu svedeni su na istraživanu prostornu jedinicu tj. prema upravno-teritorijalnoj podjeli 1953. godine zbrojeni su podaci općina: Crikvenica, Bribir, Drivenik-Tribalj, Grižane-Belgrad, Krmpote-Ledenice, Novi, Sveti Jakov Šiljevića, knjiga XII, Ekonomska obilježja stanovništva po položaju u zanimanju, SZS, Beograd, 1953, str. 452.

Tab. 5. Koeficijenti ekonomske ovisnosti, ukupne dobnne ovisnosti, ovisnosti mladih i starih 1948—1981.

Koeficijent	1948	1953	1961	1971	1981	Promjena		
						1961 1948	1981 1948	1981 1971
Ekonomske ovisnosti (izdržavnih na 1 000 aktivnih $k'e = \frac{P_n}{P_a} \cdot 100$ *)	...	1 513	1 614	1 384	1 130	-0,82
Ukupne dobnne ovisnosti	587	591	618	481	569	+1,05	+0,97	+1,18
Dobne ovisnosti mladih	386	387	409	256	304	+1,06	+0,78	+1,19
Dobne ovisnosti starih	201	204	209	225	265	+1,04	+1,32	+1,18

Izvor podataka: na osnovu statističkih podataka izračunala autorica.

* P_a — aktivno stanovništvo u užem smislu ili radna snaga.

P_n — neaktivno stanovništvo u užem smislu ili uzdržavano.

2. Wertheimer-Baletić A., Stanovništvo SR Hrvatske — studije, Šk. knj., Zagreb, 1971., str. 134.

3. Friganović M., Eksodusna područja, (ne)razvijenost i populaciona politika u SR Hrvatskoj, Radovi GO, 19, Zagreb, 1984., str. 29-37.

4. S ekonomskog stajališta smanjivanje vrijednosti ekonomske ovisnosti smatra se pozitivnim fakto-

Povećanje udjela za rad najsposobnijih dobnih skupina ukazuje na čvrstu pozitivnu zavisnost promjena između dobnne strukture (odnosno kontingenta u radnoj dobi) i aktivne skupine stanovništva.² Svakako da utvrđena imigracija stanovništva u posljednja dva decenija u ovu općinu ima aktivnu ulogu ne samo u promjeni obujma već i u promjeni »kvalitete« aktivnog stanovništva (pri tome se misli na dob, pretežno su to osobe u dobi 15—24 godine, višeg stupnja obrazovanja pa to ima utjecaja i na stručno-obrazovni sastav aktivnog stanovništva).³

Analitički pokazatelji ekonomske i dobnne ovisnosti

Povoljnija demografska kretanja nakon 60-tih godina odražavaju se i u promjenama vrijednosti analitičkih pokazatelja ekonomske i dobnne ovisnosti stanovništva općine. Koeficijent ekonomske ovisnosti pokazuje dosta visoke vrijednosti sve do 1961. godine od kada se postepeno smanjuju, ali su još uvijek znatno više nego za stanovništvo SR Hrvatske (1953. godine za SR Hrvatsku $k'e = 940$, a za 1961. godinu $k'e = 1 128$). U razdoblju 1961—1981. godine uočljiv je trend smanjivanja ekonomske ovisnosti kako u općini Crikvenici tako i u uspoređivanim prostornim jedinicama.⁴ Od 1971. godine vrijednosti koeficijenata ekonomske ovisnosti istraživane općine kretale su se od 1 384 neaktivne osobe na 1 000 aktivnih, a 1981. godine $k'e = 1 130$, što je znatno niže od vrijednosti za stanovništvo SR Hrvatske (1971. godine za SR Hrvatsku $k'e = 1 196$, a za 1981. godinu $k'e = 1 376$).⁵ Utvrđena tendencija smanjivanja ekonomske ovisnosti u općini Crikvenici na dosegnutom stupnju društveno-gospodarske razvijenosti smatra se pozitivnom, jer se smanjuje optereće-

rom smanjivanja opterećenosti aktivnog stanovništva. (O tome šire: Wertheimer-Baletić A., Ekonomska aktivnost stanovništva — Demografski aspekti, Šk. knj., Zagreb, 1978, str. 151.

5. Koeficijent ekonomske ovisnosti za Kvarnersko primorje 1961. $k'e = 1 311$, 1981. $k'e = 1 142$, za Sjeverno Hrvatsko primorje $k'e = 1 310$ (1961), a 1981. $k'e = 1 028$.

nost aktivnog stanovništva uzdržavanim osobama (predradnim i staračkim kontingentom) (Tab. 5).

Smanjuje se obujam i »kvaliteta« uzdržavanog stanovništva, na što indicira posebno smanjenje udjela mlađih skupina izdržavanog stanovništva. Koeficijent ukupne dobne ovisnosti u prvom trinaestgodišnjem razdoblju bilježi povećanje vrijednosti, dok u intervalu 1961—1971. godine pokazuje znatno smanjenje (zbog već naprijed navedenih uzroka tj. utvrđenih promjena dobne strukture i obujma radnog kontingenta). Nakon 70-tih godina trend imigracije odražava se u povećanju obujma ukupnog stanovništva i koeficijenta ukupne dobne ovisnosti. Prezentirani pokazatelji za cijelo poslijeratno razdoblje istraživane populacije upućuju na konstatacije: Da koeficijent ukupne dobne ovisnosti bilježi smanjenje od 3,1 %. Koeficijent dobne ovisnosti mladih ukupno se smanjuje za 21,2 %, a koeficijent dobne ovisnosti starih povećava se za 31,8 %. Utvrđeni paralelizam koeficijenata ukazuje na značajno prisustvo demografskih faktora u formiranju aktivnog stanovništva. Smanjivanje ukupne dobne ovisnosti je opća pojava, a na dosegnutom stupnju društveno-gospodarskog razvoja ove općine i poželjna. Međutim, utvrđena povoljna demografska kretanja u posljednjem deceniju ne mogu još nadvladati odljev stanovništva prethodnog razdoblja od 1953—1961. godine kada je znatno smanjen udio mladih i povećan udio starih u ukupnoj populaciji. Na to jasno upućuju koeficijenti dobne ovisnosti mladih i starih 1971. godine (Tab. 5).

Pravi uvid u korelaciju promjena dobne strukture ukupnog stanovništva i ekonomski aktivnog stanovništva dobiven je analizom pojedinih dobnih skupina u ukupnom i aktivnom stanovništvu.⁶ Objašnjenje jakog djelovanja demografskih faktora u ukupnoj promatranoj skupini aktivnih 15—49 godina daje dobnna piramida 1981. godine. Vidno suženje u skupini 15—19 godina posljedica je razdoblja smanjenog nataliteta, a suženje u skupini 35—39 godina posljedica je iseljavanja u razdoblju 1953—1961. godine. Dakle, promjene dobnog sastava, posredno pod utjecajem nataliteta i starenja stanovništva, te neposredno pod utjecajem imigracije izravno utječu na obujam i kvalitet aktivnog stanovništva. Posebno trend imigracije implicira na povećanje i pomlađivanje radnog potencijala i to posebno u skupini 15—24 godine (59,1 % 1981. godine) što se povoljno odrazilo na dosadašnji dosegnuti stupanj gospodarske razvijenosti, a vjerojatno će se odraziti i na buduću ekonomski razvoj.

6. Zbog metodoloških nedostataka poslijeratnih popisa koji tretiraju ovu problematiku nije moguća detaljna analiza na razini općine, stoga su promjene u dobnj strukturi aktivnog stanovništva kao i uloga demografskih faktora u promjeni obujma temeljeni na reduciranom kontingentu aktivnog stanovništva tj. na skupini u dobi 15—49 godina.

Analiza ekonomske aktivnosti populacije općine Crikvenice u razdoblju 1948—1981. godine pokazuje apsolutno i relativno povećanje aktivnog stanovništva za 11,0 %. Ukupno povećanje radnog kontingenta za 11,5 %, a pozitivna posljedica je smanjivanje opterećenja aktivnog stanovništva uzdržavanim, koje je smanjeno za 8,6 %. Posebno na promjenu obujma aktivnog stanovništva imalo je emigracijsko razdoblje 1953—1961. godine (koje neposredno utječe na smanjivanje obujma) i imigracijsko razdoblje 1971—1981. godine (koje neposredno utječe na povećanje obujma).

Promjene u strukturi privredne djelatnosti

Struktura stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti razrađena prema djelatnostima postaje reprezentativan pokazatelj razine gospodarskog i društvenog razvitka. Za objašnjenje promjena dosegnutog stupnja razvijenosti istraživane općine izvršena je analiza zaposlenog stanovništva po glavnim sektorima djelatnosti kao posrednog pokazatelja socijalno-geografskog preobražaja kraja. Paralelno s općim demografskim kretanjima u obujmu i dobnj-polnoj strukturi radne snage došlo je i do promjena u strukturi privredne djelatnosti aktivnog stanovništva. Analiza strukture aktivnog stanovništva u ukupnom prema obilježju »poljoprivredno-nepoljoprivredno« pokazuje u cijelom promatranom razdoblju povećanje udjela »nepoljoprivrednika« i to sa 20,1 % 1953. g. na 31,2 % 1981. g., što je opća pojava. Opći trend poslijeratnih promjena ogleda se u povećanju udjela nepoljoprivrednog (proces deagrarizacije) i gradskog stanovništva (proces urbanizacije) u ukupnom stanovništvu. Struktura aktivnog stanovništva prema obilježju »poljoprivredno-nepoljoprivredno« pokazuje da je u općini Crikvenica znatno smanjena stopa aktivnog poljoprivrednog stanovništva od 1953. g. s 0,33 % na 0,05 % 1981. g. Snagu procesa deagrarizacije potvrđuju i usporedni pokazatelji za Kvarnersko primorje, Sjeverno Hrvatsko primorje i SR Hrvatsku (Tab. 6).

Na osnovu najjednostavnije dihotomne podjele na »poljoprivredne« i »nepoljoprivredne« djelatnosti u poslijeratnom razdoblju može se konstatirati opadanje poljoprivrednog stanovništva čak za 82,4 % na račun nepoljoprivrednih djelatnosti. Na detaljnije promjene u ekonomskoj strukturi po djelatnostima ukazuje analiza po svim djelatnostima na osnovu popisa. Izvršena analiza podataka potvrđuje konstataciju da svakom pojedinom promatranom desetljeću odgovara različiti oblik društvene i gospodarske razvijenosti općine, a svakom slijedećem desetljeću razvijeniji oblik ekonomske strukture. Gradacija procesa ekonomskog razvitka na osnovu veličine udjela aktivnog stanovništva u primarnom, sekundarnom i tercijarnom sektoru djelatnosti pokazuje da u posljednja tri desetljeća nastupaju bitne promjene u strukturi djelatnosti stanovništva općine Cri-

Tab. 6. Udio aktivnog stanovništva u A) poljoprivrednim i nepoljoprivrednim djelatnostima, B) u glavnim sektorima djelatnosti općine Crikvenica, Kvarnerskog primorja, Sjevernog Hrvatskog primorja i SR Hrvatske 1953—1981.

Prostorna jedinica	Grupa djelatnosti	Postotni udio glavnih sektora djelatnosti			
		1953	1961	1971	1981
Općina Crikvenica	A 1. Poljoprivredne	33,6	18,8	5,0	5,0
	2. Nepoljoprivredne	66,4	81,2	95,0	95,0
	B 1. Primarne	33,6	18,8	5,0	5,0
	2. Sekundarne	42,5	48,5	44,1	36,7
	3. Tercijarne	29,9	32,7	50,9	58,3
Kvarnersko primorje	A 1. Poljoprivredne	13,9	6,6	2,2	1,2
	2. Nepoljoprivredne	86,1	93,4	97,8	98,2
	B 1. Primarne	13,9	6,6	2,2	1,2
	2. Sekundarne	44,7	44,0	42,5	40,3
	3. Tercijarne	41,4	49,4	55,3	58,5
Sjeverno Hrvatsko primorje	A 1. Poljoprivredne	35,3	24,7	12,0	4,3
	2. Nepoljoprivredne	64,7	75,3	88,3	95,7
	B 1. Primarne	35,3	24,7	12,0	4,3
	2. Sekundarne	36,3	39,0	40,8	46,9
	3. Tercijarne	28,4	36,3	47,2	48,8
SR Hrvatska	A 1. Poljoprivredne	67,3	53,9	42,4	23,7
	2. Nepoljoprivredne	32,7	46,1	57,6	76,3
	B 1. Primarne	67,3	53,9	42,4	23,7
	2. Sekundarne	19,2	26,4	31,7	38,7
	3. Tercijarne	13,5	19,7	25,9	37,6

Izvor podataka: na temelju popisa izračunala autorica.

kvenice. Udio poljoprivrednog aktivnog u ukupnom stanovništvu smanjio se od 10,2 % 1953. g. na 1,6 % 1981. g. U istom razdoblju udio nepoljoprivrednog aktivnog stanovništva povećao se sa 20,1 % na 31,2 % i to brže u sekundarnim, u prva dva desetljeća u odnosu na tercijarne djelatnosti, dok se u posljednjem desetljeću povećava brže u tercijarnim u odnosu na sekundarne djelatnosti, što je i za očekivati u uvjetima ubrzane industrijalizacije. Promjene u razdoblju 1953—1981. g. pokazuju izraziti trend smanjenja aktivnog stanovništva u primarnim i porast u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (Sl. 6).

U usporedbi s Kvarnerom, Sjevernim Hrvatskim primorjem i SR Hrvatskom u općini Crikvenici nailazimo na znatno izraženiji proces prestrukturiranja aktivnog stanovništva, a takav prijelaz radne snage iz poljoprivrede u nepoljoprivredne djelatnosti poželjan je s općeg društvenog aspekta. Presjekom niza stanja primarnog, sekundarnog i tercijarnog sektora djelatnosti praćen je ekonomski razvitak četiri promatrane prostorne jedinice, a na osnovu analize ocijenjen dosegnuti stupanj i brzina njihove gospodarske i društvene preobrazbe. Iz usporedbe podataka proizlazi: da je 1953. godine zastupljenost aktivnog stanovništva u sektorima djelatnosti općine Crikvenice i Sjevernog Hrvatskog primorja bila u omjeru II,

I. III (druga faza), Kvarnerskog primorja II, III, I (treća faza) i SR Hrvatske I, II, III (prva faza).⁷ Ovakav omjer potvrđuje da je već 1953. godine općina Crikvenica dosegla viši stupanj društveno-gospodarske razvijenosti u prirodnim okvirima Kvarnera, Sjevernog Hrvatskog primorja i SR Hrvatske, koja iste godine ima čak 67,3 % aktivnog stanovništva u primarnom sektoru (Tab. 7).

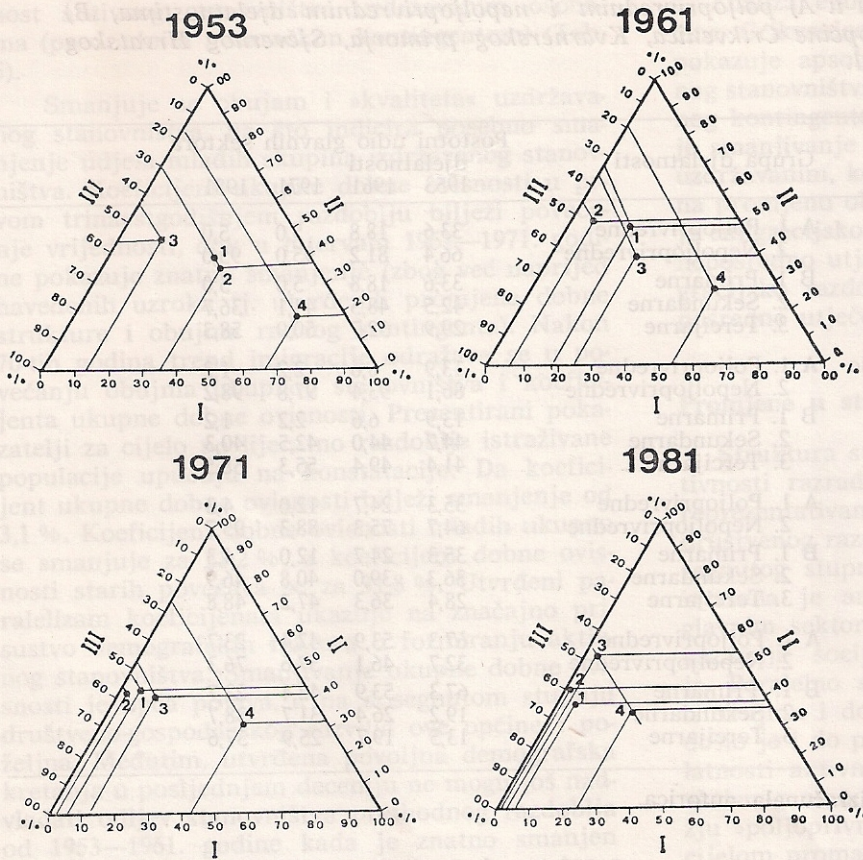
Tab. 7. Usporedni pokazatelji tipova gospodarske strukture općine Crikvenice, Kvarnerskog primorja, Sjevernog Hrvatskog primorja i SR Hrvatske 1953—1981.

Prostorna jedinica	Tip gospodarske strukture aktivnog stanovništva			
	1953	1961	1971	1981
Općina Crikvenica	II,I,III	II,III,I	III,II,I	III,II,I
Kvarnersko primorje	II,III,I	III,II,I	III,II,I	III,II,I
Sjeverno Hrvatsko primorje	II,I,III	II,III,I	III,II,I	III,II,I
SR Hrvatska	I,II,III	I,II,III	I,II,III	II,III,I

Izvor podataka: izvedeno na osnovu tab. 6.

Početak 60-tih evidentno je smanjenje zaposlenih u primarnim djelatnostima, a raste broj zaposlenih u sekundarnom i tercijarnom sektoru. U općini Crikvenici i Sjevernom Hrvatskom primorju utvrđen je omjer II,III,I, dok u Kvarnerskom primorju brže raste tercijarni sektor na

7. Friganović M., Demogeografija — Stanovništvo svijeta, Šk. knj., Zagreb, 1978, str. 121.

Sl. 6. Trokutasti dijagrami aktivnog stanovništva u tri glavna sektora djelatnosti općine Crikvenice (1), Kvarnerskog primorja (2), Sjevernog Hrvatskog primorja (3) i SR Hrvatske (4) 1953—1981.

Fig. 6. Triangular diagrams of the active population in three main fields of activity in the Crikvenica Commune (1), Kvarnersko Primorje (coast) (2), northern Croatian Primorje (3) and the Republic of Croatia (4) in 1953—1981.

račun sekundarnog i omjer je III,II,I. SR Hrvatska zadržava i dalje omjer I,II,III. Velike promjene u redosljedu i udjelu triju sektora djelatnosti nastupile su u posljednjem desetljeću. Utvrđeni porast terciarnog sektora na račun smanjenja primarnog i sekundarnog sektora doveo je općinu Crikvenicu do četvrtog stupnja društveno-gospodarske razvijenosti 1971. godine. Omjer III,II,I zadržava se i 1981. godine. Isti omjer pokazuje Kvarnersko i Sjeverno Hrvatsko primorje, dok ekonomski razvitak SR Hrvatske zaostaje. Tek u posljednjem desetljeću postepeno smanjenje primarnog sektora prati umjereno povećanje sekundarnog i terciarnog sektora što SR Hrvatsku 1981. g. dovodi do prijelaza iz stupnja nerazvijenosti u stupanj srednje razvijenosti.

Analiza tipova ekonomske strukture pokazuje visok nivo korelacije sa stupnjem društveno-gospodarske razvijenosti. Očito je da općina Crikvenica 1981. g. pripada tipu razvijenijih područja u SR Hrvatskoj i Sjevernom Hrvatskom primorju. Veoma nizak udio aktivnih u primarnom sektoru (svega 5 % 1981) svjedoči o odmaklom stupnju deagrarizacije i urbanizacije, a visok udio terciarnog sektora (čak 58,3 % 1981) o razvijenoj društvenoj podjeli rada kao relevantnom pokazatelju procesa demografskih promjena. Detaljnije objašnjenje dosegnutog stupnja privrednog razvoja od prethodne trihotomne podjele strukture

daje sastav stanovništva prema obilježju djelatnosti. Danas glavnina stanovnika općine Crikvenica živi od nepoljoprivrednih djelatnosti (čak 95 % 1981). Glavnina aktivnog stanovništva stječe egzistencijalne potrebe u djelatnostima izvan poljoprivrede i to 1981. godine u trgovini, ugostiteljstvu i turizmu 29,1 %, industriji i rudarstvu 17,6 %, dok je udio stanovništva u ostalim djelatnostima niži ili znatno niži. Iz prezentiranih pokazatelja (Tab. 8) može se ocijeniti stanje i promjene do kojih je došlo u ekonomskom sastavu stanovništva istraživane općine. Najizrazitije je smanjenje apsolutnog broja (za 95,5 % stupac 11) i proporcije (kvocijent 1981/1953 = 0,68) kod djelatnosti »poljoprivreda i ribarstvo«, dok najveće povećanje bilježi »trgovina, ugostiteljstvo i turizam« (apsolutnog broja za 381,1 %, proporcije 1981/1953 = 0,63, te udjela u ukupnom aktivnom stanovništvu za 30,1 %.⁸

Uočena promjena prestrukturiranja aktivnog stanovništva, utvrđeni trend smanjenja aktivnog stanovništva u primarnom i izraziti porast u sekundarnim i terciarnim djelatnostima potvrđuje dosegnuti četvrti stupanj društveno-gospodarske razvijenosti općine Crikvenice.

8. Pri određivanju proporcije i udjela ukupnog aktivnog stanovništva isključena je skupina »izvan djelatnosti i nepoznato«.

Utvrđena promjena u strukturi po djelatnostima odražava pozitivan proces i brži tempo privrednog razvitka u kojem skupina tercijarnih dje-

latnosti (posebno trgovina, ugostiteljstvo i turizam) postaje vodeća u društveno-gospodarskoj transformaciji.

Tab. 8. Aktivno stanovništvo općine Crikvenice prema obilježju »privredna djelatnost« 1953—1981 (u %)

Djelatnosti	1953* %	1961* %	1971 %	1981 %	Promjena	
					± 1953/1981 ‰	1971/1981 %
Industrija i rudarstvo	8,1	18,5	16,9	17,6	+83,1	+16,9
Poljoprivreda i ribarstvo	18,9	11,1	1,9	1,0	-95,5	-40,4
Šumarstvo	2,8	6,3	2,4	3,5	+ 5,6	+63,0
Građevinarstvo	11,4	13,0	9,3	7,0	-48,4	-16,3
Zanatstvo	8,0	13,4	12,0	11,0	+15,9	+ 3,4
Saobraćaj i veze	1,8	3,4	6,8	4,2	+97,8	-30,8
Trgovina, ugostiteljstvo i turizam	5,1	11,9	23,4	29,1	+381,9	+39,9
Stambene i komunalne djelatnosti**	—	3,4	2,5	2,4	—	+ 8,3
Kultura, obrazovanje i socijalne djelatnosti	8,0	6,4	6,7	8,3	+74,6	+38,4
Društvene i državne službe**	—	3,8	4,0	5,7	—	+60,0
Ostale djelatnosti	0,6	1,5	0,8	0,0	-93,5	-93,0
Izvan djelatnosti*** i nepoznato	35,2	7,3	13,3	10,2	-75,6	-14,0
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	-15,5	+12,4

Izvor podataka: na temelju popisa izračunala autorica.

* Prema klasifikaciji iz 1981. godine u ostale djelatnosti uvrštene su »vodoprivreda« i finan. i druge usluge« za 1953. i 1961. uračunati su učenici u privredi.

** Djelatnosti »stambeno i komunalne« do »ostale« 1953. u statističkim izvorima dane su pod zajedničkim nazivom »uprava«.

*** U »izvan djelatnosti« uvrštene su osobe koje privremeno ne obavljaju zanimanje, lišeni slobode, na odsluženju vojnog roka, osobe na privremenom radu u inozemstvu i nepoznata djelatnost.

Rezultati

Analiza dobne strukture općine Crikvenice ukazuje na brzinu promjena i razinu negativne tendencije starenja stanovništva. Prosječna starost povećana je za 14,3 %, a koeficijent starosti (udio starih »60 i više«) za 27,5 % ili po prosječnoj godišnjoj stopi od 0,82 % (Sl. 3). Došlo je do demografske konstrikcije, smanjena je reproduktivna osnova populacije (kako biološka tako i proizvodna), a povećana proporcija starih dobnih skupina. Proporcija starog stanovništva već 1961. godine prelazi granicu od 15 % i istraživana populacija dobiva atribut »populacije u dubokoj starosti«. Koeficijent mladosti pada ispod granične vrijednosti od 30 %. Udio srednje dobne grupe 20—59 godina za rad najsposobnije konstantan je i kreće se oko 54,1 %.

Regeneracija radnog kontingenta poklapa se s pozitivnim demografskim promjenama započetim 60-tih godina. Pozitivan prirodni priraštaj, pozitivna migracijska bilanca uz pojačanu prostornu pokretljivost posebno mladih dobnih skupina iz drugih općina SR Hrvatske u intervalu od 1961. do 1971. godine znači za općinu Crikvenicu populacijsku regeneraciju imigracijom (tip I₂). Utvrđeni pozitivan demografski proces nastavlja se i u razdoblju od 1971. do 1981. godine kada pozitivno prirodno kretanje i pozitivna migracijska bilanca daju ovoj općini obilježje populacijske ekspanzije imigracijom (tip I₁).

Osnovni nalazi provedene analize ekonomske aktivnosti populacije općine Crikvenice pokazuju u razdoblju 1948—1981. godine apsolutno i relativno povećanje aktivnog stanovništva za 11,0 %, ukupnog radnog kontingenta za 11,5 % i smanjenje opterećenosti aktivnog stanovništva uzdržavanima za 8,6 %. Na dosegnutom stupnju društveno-gospodarske razvijenosti ove općine utvrđena tendencija smanjivanja koeficijenta ekonomske ovisnosti znači pozitivan proces, jer smanjuje opterećenost aktivnog stanovništva uzdržavanima.

Na promjene stupnja društveno-gospodarske razvijenosti ukazuje udio primarnog, sekundarnog i tercijarnog sektora djelatnosti. Usporedba s općinama Sjevernog Hrvatskog primorja potvrđuje da je općina Crikvenica već 1953. godine na višem stupnju društveno-gospodarske razvijenosti, a redosljed prema udjelu pojedinih sektora djelatnosti je: sekundarni (42,5 %), primarni (33,6 %), tercijarni (29,9 %). Utvrđeno povećanje tercijarnog sektora na račun smanjenja primarnog i sekundarnog sektora doveo je općinu Crikvenicu 1971. godine do četvrtog stupnja društveno-gospodarske razvijenosti. Dosegnuti stupanj razvijenosti zadržava se i 1981. godine kada je značajno povećan udio tercijarnog (58,3 %) i sekundarnog (36,7 %) sektora djelatnosti na račun primarnog sektora (5,0 %). Ovakav udio i poredak osnovnih sektora djelatnosti uvrštava općinu Crikvenicu 1981. godine u razvijenije općine Sjevernog Hrvatskog

primorja i SR Hrvatske s visokom urbaniziranošću. Struktura privredne djelatnosti potvrđuje da 95 % aktivnog stanovništva živi od nepoljoprivrednih djelatnosti (trgovine, ugostiteljstva i turizma) što znači da skupina tercijarnih djelatno-

sti postaje vodeća u društveno-gospodarskoj transformaciji općine. To se očituje i u povećanom značenju i funkcijama centralnog naselja (Crikvenice).

Summary

CHANGES IN THE SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE OF THE POPULATION IN THE CRİKVENICA COMMUNE AS AN INDICATOR OF SOCIO-ECONOMIC AND POPULATION TRANSFORMATION OF THIS REGION

by

Jadranka Petraš

The Crikvenica Commune is a naturally isolated geographic entity in the eastern Kvarner Primorje (coast) area, covering 440 km² and encompassing 99 places with a total of 17,837 inhabitants in 1981. During the period studied from 1948—81 the commune's population acquired the attribute of a »very aged population«. The age coefficient was 27.5 %. Reproductive ability of the population was lowered. During the 1961—71 interval the Crikvenica Commune displayed a positive process in the regeneration of the population by immigration (Type I₂). The balance of positive natural movement and positive migration during the ten-year period from 1971 to 1981 led to a population expansion by immigration (Type I₁).

An analysis of the economically active population determined an absolute and relative increase in the active population by 11.0 % and in the total working contingent by 11.5 %. At the same time the burdening of the active population by the dependent population was decreased by 8.6 %.

Changes in age structure and socio-economic structure brought about changes in the structure of economic activities. Analysis of the structure of the active population according to a division into two groups; i.e. agricultural and non-agricultural, indicates a growth in the non-agricultural share from 20.1 % in 1953 to 31.2 % in 1981. This trend confirms the well advanced process of deagrarianization and urbanization. The percentage of the active agricultural population was decreased from 0.33 % in 1953 to 0.05 in 1981.

A cross-section analysis of several conditions in the primary, secondary and tertiary sector activities determined four stages in the development of a commune.

The effect of tertiary activities in 1981 amounting to 58.3 % brought the Crikvenica Commune to the fourth degree of socio-economic development and it became one of the more developed communes of Croatia and northern Croatian Primorje (coast) with a high level of urbanization.

LITERATURA

- Crkvenčić, I. (1973): Strukture aktivnog stanovništva SR Hrvatske kao indikator stupnja nje-
ne gospodarske i društvene razvijenosti, Geo-
grafski glasnik, 35, Zagreb.
- Friganović, M. (1978): Demogeografija — Sta-
novništvo svijeta, Školska knjiga, Zagreb.
- Friganović, M. (1972, 1973): Tipovi dobnog sa-
stava stanovništva SR Hrvatske, Stanovništvo,
1—2, 3—4, Beograd.
- Friganović, M. (1984): Egzodusna područja,
(ne)razvijenost i populacijska politika u SR
Hrvatskoj, Radovi GO, 19, Zagreb.
- Friganović, M. (1982—83): Teorijski okvir i em-
pirijski pristup demografskom razvoju i pro-
blemima SR Hrvatske 1971—1981., Radovi GO,
17—18, Zagreb.
- Friganović, M. i Pavić, P. (1973): Uzroci i
posljedice demografskih promjena u SR Hrvat-
skoj 1961—1971, IDS, Knjiga I, Zagreb.
- Friganović, M. i Pavić, P. (1974): Uzroci i
posljedice demografskih promjena u SR Hrvat-
skoj 1961—1971, IDS, Knjiga II, Zagreb.
- Maksimović, B. (1964): Prelazak poljoprivrednog
stanovništva u nepoljoprivredne djelatnosti,
Stanovništvo, 1, Beograd.
- Vresk, M. (1982—83): Neka obilježja urbanizacije
SR Hrvatske 1981. godine, Radovi GO, 17—18,
Zagreb.

Vresk, M. (1980): Tipovi urbanizacije općina SR
Hrvatske, Spomen zbornik 30. obljetnice GDH
1947—1977, Zagreb.

Wertheimer-Baletić, A. (1982): Demografija
(stanovništvo i ekonomski razvitak), Informa-
tor, Zagreb.

Wertheimer-Baletić, A. (1975): Promjene u
ekonomskoj strukturi stanovništva SR Hrvat-
ske u razdoblju 1961—1971. s posebnim osvrtom
na ekonomsku aktivnost stanovništva, IDS, Za-
greb.

Wertheimer-Baletić, A. (1976): Radni kontin-
gent i aktivno stanovništvo SR Hrvatske u raz-
doblju 1961—1971., Revija za sociologiju, 2—3,
Zagreb.

Izvori podataka

Katastarske mape općine Crikvenice, M 1:50000, li-
stovi: Belgrad, Bribir, Crikvenica, Dramalj, Drivenik,
Grižane, Jadranovo, Krmpote, Ledenice, Novi Vино-
dolski, Selce, Zavod za katastar, RZS SR Hrvatske,
Zagreb, 1981.

Dokumentacija i podaci Odsjeka za privredu, Skup-
ština općine Crikvenice.

Fotomonografija općine Crikvenica, Rijeka 1972.

Korenčić, M. (1979): Naselja i stanovništvo SR
Hrvatske 1857—1971, JAZU i RZS SR Hrvatske, Za-
greb.

Knjige popisa stanovništva od 1948. do 1981.

Dokumentacija 569, RZS SR Hrvatske, Zagreb, 1985.